

## 10. SINIF TARİH DERSİ

### 1. DÖNEM 1. ORTAK YAZILI SINAV PROVASI · PUANLAMA ANAHTARI

Senaryo 3 · Kitapçık B · Sevgi Empati Educational Assessments · www.sanalsinav.com

1. TAR.10.1.1 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihi · orta

15 puan

| Madde | Ölçüt                                                                                                                                     | Puan |
|-------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| a)    | Yassıçemen'in kazanıldığını ve doğu sınırını güvenceye alarak devleti güçlendirdiğini belirtir.                                           | 3    |
| a)    | Kösedağ'ın kaybedildiğini ve devletin Moğol hâkimiyetine girmesine (bağımsızlığını yitirmesine) yol açtığını belirtir.                    | 3    |
| a)    | İki sonucu karşıtlık içinde ifade eder (biri devleti güçlendiren, öteki zayıflatan).                                                      | 2    |
| b)    | Harezmşahların Moğollar ile Türkiye Selçukluları arasında tampon (engel) konumunda olduğunu belirtir.                                     | 2    |
| b)    | Harezmşahların yenilip ortadan kalkmasıyla Moğolların doğrudan Anadolu'ya yönelebildiğini ve bunun Kösedağ'a zemin hazırladığını açıklar. | 5    |

**a) Örnek cevap:** Yassıçemen'de Türkiye Selçukluları Harezmşahları yenip doğu sınırını güvenceye almış ve güçlenmiştir. Kösedağ'da ise Moğollara yenilip Moğol hâkimiyetine girmiştir. Biri devleti güçlendirmiş, öteki zayıflatmıştır.

**b) Örnek cevap:** Harezmşahlar, Moğollar ile Türkiye Selçukluları arasında bir tampondur. Yassıçemen'den sonra zayıflayıp ortadan kalkmaları bu engeli kaldırdı; Moğollar doğrudan Anadolu'ya yöneldi ve Kösedağ'da Selçukluları yendi.

**Sık hatalar:** Yassıçemen'de Selçukluların Moğollarla savaştığını sanmak; Kösedağ'ın sonucunu Türkiye Selçuklu Devleti'nin hemen yıkılması olarak yazmak

2. TAR.10.1.2 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklere devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorum · kolay

15 puan

| Madde | Ölçüt                                                                                                                                                                                                | Puan |
|-------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| a)    | Şemadan geçerli bir süreklilik örneği yazar (kut anlayışının sürmesi; devlet işlerinin bir kurolda görüşülmesi geleneğinin divanla sürmesi; atlı Türk kuvvetlerinin/Türkmenlerin orduda yer alması). | 6    |
| b)    | Şemadan geçerli bir değişim örneği yazar (halifeden alınan unvanlar; vezir başkanlığında görev alanlarına ayrılmış divan; gulamlardan oluşan maaşlı hassa ordusu; ikta askerleri).                   | 3    |
| b)    | Değişimi, Selçukluların Müslüman olması ve İslam/İran devlet geleneğiyle (Abbasi, Gazneli vb.) etkileşimiyle ilişkilendirerek yorumlar.                                                              | 6    |

**a) Örnek cevap:** Kut anlayışı Selçuklularda da sürmüştür.

**b) Örnek cevap:** Orduda maaşlı gulamlardan oluşan bir hassa ordusu kurulmuştur. Bu değişim, Selçukluların Müslüman olup Abbasi ve Gazneli gibi İslam devletlerinin yönetim geleneğinden etkilenmesinin sonucudur.

**Sık hatalar:** Süreklilik ile değişim örneklerini karıştırmak; Değişimin kaynağını açıklamadan şemadaki bilgiyi aynen aktarmak

3. TAR.10.1.2 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorum · zor

20 puan

| Madde | Ölçüt                                                                                                                                                                                                                                                          | Puan |
|-------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| a)    | Büyüyen devletin yönetimi için yetişmiş memur (kâtip, kadı, müderris vb.) ihtiyacını belirtir.                                                                                                                                                                 | 5    |
| a)    | Medreselerin bir başka işlevini de belirtir (ör. Sünnî anlayışı yayarak Batınlık gibi akımlara karşı birliği güçlendirmek ya da benzeri).                                                                                                                      | 3    |
| b)    | İddianın geçerli olmadığını belirtir; İslam-İran geleneğinden kurumlar alındığını kabul eden ama "tamamen bırakmıştır" ifadesini reddeden cevaplar da tam puan alır.                                                                                           | 2    |
| b)    | Orta Asya geleneğinin sürdüğünü gösteren birinci kanıt doğru yazar (ör. kut anlayışı; ülkenin hanedanın ortak malı sayılması ve taht kavgaları; divanın kurultay geleneğini sürdürmesi; Türkmen kuvvetleri ve atlı-okçu savaş usulü; melik-atabey uygulaması). | 5    |
| b)    | İkinci, farklı bir kanıt doğru yazar.                                                                                                                                                                                                                          | 5    |

**a) Örnek cevap:** Devlet büyüdükçe divanda, yargıda ve eğitimde çalışacak yetişmiş memurlara ihtiyaç arttı; Nizamiye medreseleri bu kişileri yetiştirdi. Ayrıca Sünnî anlayışı yayarak Batınlık gibi akımlara karşı birliği güçlendirdi.

**b) Örnek cevap:** Bu iddiaya katılmam. Selçuklular vezirlik, divan ve medrese gibi kurumlardan İslam-İran geleneğini örnek almıştır; ancak Orta Asya geleneklerini bırakmamıştır. Kut anlayışı ve ülkenin hanedanın ortak malı sayılması sürmüştür, bu yüzden taht kavgaları yaşanmıştır. Ayrıca Türkmen kuvvetleri atlı-okçu savaş geleneğiyle orduda yer almaya devam etmiştir.

**Sık hatalar:** İddiaya katılmadığını belirtip kanıt göstermemek; Gulam sistemini Orta Asya geleneğinin devamı olarak göstermek

4. TAR.10.1.3 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları aras · kolay

10 puan

| Madde | Ölçüt                                                                                                                                                                                                                                  | Puan |
|-------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| a)    | Hayvanlar için otlak ve su bulma ihtiyacını belirtir.                                                                                                                                                                                  | 3    |
| a)    | Bu ihtiyacın mevsime göre yaylak ve kışlak arasında göçü, dolayısıyla kalıcı olmayan (çadır) yerleşmeyi gerektirdiğini açıklar.                                                                                                        | 2    |
| b)    | Geçerli bir etken yazar (ör. ikta sistemiyle toprağın işletilmesi ve tarıma geçilmesi; devletin Türkmenleri belirli bölgelere yerleştirmesi; ticaretin ve şehirlerin gelişmesi; ahilik aracılığıyla zanaat öğrenilmesi ya da benzeri). | 5    |

**a) Örnek cevap:** Türkmenler hayvancılıkla geçindiği için hayvanlarına otlak ve su bulmak zorundaydı. Bu yüzden yazın yaylaklara, kışın kışlaklara göç ettiler ve taşınabilir çadırlarda yaşadılar.

**b) Örnek cevap:** İkta sistemiyle toprağın işletilmesi onları tarıma yöneltip köylere yerleşmelerini kolaylaştırdı.

**Sık hatalar:** Yaylak ve kışlak kavramlarını karıştırmak; Göçü geçim kaynağıyla ilgisi olmayan bir nedenle açıklamak

5. TAR.10.1.3 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları aras · zor

20 puan

| Madde | Ölçüt                                                                                                                                                                                                                                              | Puan |
|-------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| a)    | Kira gelirlerinin cami, medrese ve darüşşifanın giderlerini karşılayan sürekli bir kaynak olduğunu, böylece bu hizmetlerin kesintisiz sürdüğünü açıklar.                                                                                           | 6    |
| b)    | Külliyenin ibadet, eğitim, sağlık ve iş (çarşı) imkânı sunduğunu ve kapı ile kervan yolu arasında bulunduğunu belirterek insanları bölgeye çektiğini açıklar (neden).                                                                              | 3    |
| b)    | Nüfus arttıkça çevreye evler yapıp alanın mahalleye dönüştüğünü açıklar (sonuç).                                                                                                                                                                   | 3    |
| c)    | İddianın metinle tam desteklenmediğini belirtir: yapıların bir kişinin vakfıyla kurulduğunu, giderlerin hazineden değil vakıf gelirlerinden karşılandığını gösterir.                                                                               | 5    |
| c)    | Tutarlı bir sonuca varır (ör. çarşıdaki esnafın ve ticaretin de büyümeye katkısını belirtir; ya da emirin bir devlet adamı olduğunu kabul edip büyümenin devlet adamlarının kişisel vakıflarıyla, yani vakıf sistemiyle gerçekleştiğini belirtir). | 3    |

**a) Örnek cevap:** Çarşı ve hamamın kira gelirleri cami, medrese ve darüşşifanın giderlerini karşılayan sürekli bir kaynaktır; bu sayede bu hizmetler kesintisiz sürmüştür.

**b) Örnek cevap:** Külliye kapı ile kervan yolu arasında ibadet, eğitim, sağlık ve iş imkânı sunduğu için insanlar bu bölgeye gelip yerleşmiştir. Nüfus arttıkça çevreye evler yapılmış ve alan yeni bir mahalle olmuştur.

**c) Örnek cevap:** İddia tam doğru değildir. Yapılar bir emirin kendi vakfıyla kurulmuş, giderleri hazineden değil vakfın kira gelirlerinden karşılanmıştır. Ayrıca çarşıdaki esnaf ve ticaret de şehrin büyümesine katkı sağlamıştır.

**Sık hatalar:** Vakfı devletin vergi toplayan bir kurumu sanmak; Mahalleye dönüşmeyi açıklarken nedeni ya da sonucu atlamak

6. TAR.10.1.3 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları aras · zor

20 puan

| Madde | Ölçüt                                                                                                                                                                                                                                                                        | Puan |
|-------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| a)    | I ve III'ü birinci, II ve IV'ü ikinci tarihçiyi destekleyen bilgiler olarak gruplandırır (her doğru eşleştirme kısmi puan alır). IV'ün üretimi düzenlediği için birinci görüşü de desteklediğini gerekçesiyle belirten cevaplar da doğrudur.                                 | 7    |
| b)    | Bir görüşü seçer ya da iki görüşün birbirini tamamladığını belirtir ve bunu en az bir bilgiyle destekler.                                                                                                                                                                    | 3    |
| b)    | Ticaret ile sosyal kurumlar arasında karşılıklı bir ilişki kurar (ör. ticaretten elde edilen zenginliğin vakıflara aktarılması; ahilerin üretimi düzenleyip ticarete mal sağlaması; vakıfların yaptırdığı çarşı ve kervansarayların ticareti kolaylaştırması ya da benzeri). | 7    |
| b)    | Ulaştığı sonucu bilgilerle tutarlı biçimde ifade eder; tek bir görüşü seçen cevaplarda öteki görüşü destekleyen bilgileri neden daha zayıf bulunduğunu açıklar.                                                                                                              | 3    |

**a) Örnek cevap:** 1. tarihçi: I ve III. 2. tarihçi: II ve IV.

**b) Örnek cevap:** İki görüş birbirini tamamlar. Kervan yolları (I) ve Yabanlu Pazarı (III) şehirlere tüccar ve zenginlik getirmiştir; bu zenginliğin bir bölümü vakıflar yoluyla cami, medrese ve hamamlara (II) dönüşmüştür. Ahiler (IV) de üretimi düzenleyip ticarete mal sağlamıştır. Bu yüzden şehirleşmeyi tek bir nedenle açıklamak eksik kalır; ticaret ve sosyal kurumlar birbirini beslemiştir.

**Sık hatalar:** Bilgileri gruplandırıp tartışmada kullanmamak; Bir görüşü seçip öteki görüşü destekleyen bilgileri hiç dikkate almamak